

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 7, Sayı: 1, 2023, ss. 154-162/ Volume: 7, Issue: 1, 2023, pp. 154-162

Journal homepage: <https://apjir.com/>

KİTAP TANITIMI/BOOK REVIEW

NEDEN İSLAM'IN ORTA ÇAĞI YOKTU

“Bauer, Thomas. *Neden İslam'ın Orta Çağı Yoktu*. Çev. Hülya Yavuz Akçay, İstanbul: Runik Kitap, 2021, 162 s.”

Mevlüt ALTINTOP

Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri
PhD Student, Erciyes University Institute of Social Sciences, Kayseri/Türkiye

mevlutaltintop@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-1731-9064

ror.org/047g8vk19

Öz

Modernite ile yoğrulan zihinlerimiz neyi nasıl düşüneceğimizin yöntemini seçip çerçevesini çizmektedir. Felsefi derinliğe ihtiyaç duymadığımız günlük yaşam pratikleri içinde o çerçevenin dışına çıkmak aklımıza bile gelmemekte, maruz kaldığımız şey ne ise artık bizim için gerçek o olmaktadır. Örneğin Orta Çağ denildiğinde zihnimizde beliriveren istisnasız karanlık bir dönemdir. Düşünce ve yaşama biçimini dini kuralların belirlediği bu zaman diliminde insanın akıl ve bilimden uzak olduğuna kaniyizdir. Orta Çağ insanı medeniyetin gerisinde ilkel, barbar ve vahşidir. İradesi de hakları da yoktur. Oysa modernite tarafından Aydınlanma'nın konumlandırıldığı Yeni Çağ'ı hazırlayan süreç Orta Çağ'dır. Aksini iddia eden modernite ise uygun görmediği ne varsa Orta Çağ ile ilişkilendirmekte, kurguladığı karanlık dehlizlerine hapsedmektedir. Buna en başta İslam ve Müslümanların büyük bir çoğunluğunu oluşturduğu Batı dışı toplumlar dâhil edilmektedir. Thomas Bauer, *Neden İslam'ın Orta Çağı Yoktu* adlı eserinde Batı'nın takındığı bu tutumun sorunlu yanlarını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ, İslam, Doğu, Batı, Medeniyet, Oryantalizm, Ötekileştirme.

NEDEN İSLAM'IN ORTA ÇAĞI YOKTU

Abstract

Our minds, which are kneaded with modernity, choose the method of what and how we think and draw the framework. We do not even think of going out of that frame in daily life practices where we do not need philosophical depth, whatever we are exposed to is now real for us. For example, when the Middle Ages are mentioned, it is a dark period that appears in our minds without exception. We are convinced that in this time period, where religious rules determine the way of thinking and living, people are far from reason and science.

Geliş Tarihi: 04.02.2023

Doi: doi.org/10.52115/apjir.1247584

Kabul Tarihi: 02.03.2023

Medieval people are primitive, barbaric and savage behind civilization. They have neither will nor rights. However, the process that prepared the New Age, in which the Enlightenment was positioned by modernity, is the Middle Ages. Modernity, which claims to the contrary, associates whatever it does not deem appropriate with the Middle Ages and imprisons it in its dark corridors. This includes primarily Islam and non-Western societies where Muslims form the majority. Thomas Bauer, in his book *Why Islam Didn't Have the Middle Ages*, tries to reveal the problematic aspects of this attitude of the West.

Keywords: Middle Ages, Islam, East, West, Civilization, Orientalism.

Orta Çağ'dan Çıkmanın Yolları

Bugün muhayyilemizde medeniyete dair olumsuz ne varsa tam tersinin vücut bulduğu Orta Çağ'ın din ile ilişkilendirilmesi tesadüf değildir. Zira Orta Çağ'ı ayakta tutan temel dinamik dindir. (Hazard, 1999, 67-71; Asimov, 2006, 94) Bu sorunlu yapıya modernitenin çözümü ise nettir, Modern paradigmanın akıl ve bilim önderliğinde ürettiği Rönesans, Reform Hareketleri ve Aydınlanma sayesinde tarihsel akış rayına oturmuştur. Rasyonalizm bize bunu salık verir ve rasyonalizme göre aldığı inisiyatif veya yapısal özellikleri nedeniyle söz konusu tarihsel akışın dışına çıkan ya da dışında bırakılan ne varsa kuşku duyulması gerekir. (Yılmaz, 2009, 19) Çünkü bu eğilimler modernitenin inşa ettiği (ya da vaat ettiği) insanlığın refah ve mutluluğuna kastetmektedir. Farkında olalım ya da olmayalım, buradaki katı söylem modern paradigmanın doğal/zorunlu bir sonucu olarak hayatın merkezinde yer almaya ve onu şekillendirmeye devam etmektedir. Hâlâ Orta Çağ'ın ilkel çağlardan daha karanlık ve gerici bir dönem olduğuna yönelik düşünsel bir atmosferin içinde yaşamaktayız.

Moderniteyi tümüyle kabulleniş veya tamamen reddetme eğilimi dışında, yukarıda anlatılan dumanlı havayı dağıtmanın mümkünlüğü –her ne kadar modernitenin ürettiği varyasyonlar içinde kalarak mümkün olmadığı kesin olsa da- tartışılabilir fakat farkındalığını oluşturmak imkân dâhilindedir. Buradaki farkındalığı oluşturmak için herhangi bir dinin müntesibi ya da etnisiteden olmak veya herhangi bir felsefeyi kabulleniş belirleyici değildir. İdeolojikleştirilmemiş düşünce, araçsallaştırılmamış akıl yürütme ve bilimsel çalışmalar da aynı tutarlı sonuca ulaşmaktadır. Az da olsa zaman zaman Doğu'dan ve Batı'dan bu durumun örneklerini görmekteyiz. Örneğin on sekizinci yüzyılda Hyacinthe Anquetil-Duperron (1731-1805) *Legislation Orientale* (Şark Hukuku) adlı eserinde Montesquieu ve diğer birçok Batılı düşünürün oluşturduğu oryantalist literatürün Avrupa'nın Doğu'ya müdahalesini rasyonelleştirmek için kullandığını yazabilmiştir. (Sunar, 2017, 155) İslami kültür tarihi ve Arap dili üzerine uzmanlığıyla bilinen Alman akademisyen **Thomas Bauer**'in kaleme aldığı **Neden İslam'ın Orta Çağ'ı Yoktu** adlı eseri, genel çerçevesi itibarıyla onlardan biri olarak değerlendirebiliriz. *Runik Kitap* etiketli kitabın çevirisi Hülya Yavuz Akçay tarafından yapılmış. **Antik Çağ'ın Mirası ve Doğu** alt başlığını taşıyan eser yüz altmış iki sayfadan oluşmaktadır. Kitabın konusunun spekülatif olduğu kadar öğretici ve ufuk açıcı olduğu görülmektedir. Ara ara karşılaşılan ve muhtemelen çeviri tekniğinden kaynaklanan cümle düşüklükleri okuma insicamını

sekteye uğratma ihtimaline binaen okur açısından ayrı bir dikkat gerektirdiği kanaatindeyiz.

Beş bölüm olarak şekillenen kitabın birinci bölümünde Orta Çağ kavramı yapıbozucu yöntemle ele alınarak fayda-zarar analizi yapılmıştır. İkinci bölümde alfabenin her bir harfine karşılık gelecek şekilde bir kavram seçilerek Orta Çağ olarak adlandırılan dönem açısından Doğu-Batı değerlendirmesine yer verilmiştir. Yazar, yaptığı karşılaştırmalı analiz ile Avrupa-merkezci tarih yazınının tutarlı olup olmadığını göstermeyi deniyor diyebiliriz. Üçüncü bölümde Orta Çağ şeklinde yapılan dönemlendirme yerine daha doğru ya da anlamlı bir kategorizasyonun nasıl yapılacağı üzerinde durulmaktadır. Dördüncü bölümde ise özellikle Müslüman ilim insanları tarafından “İslam’ın altın çağı” olarak adlandırılan dönemin (ilk binli yılların) anlamsal karşılığı analiz edilmiştir. Sonuç kısmı olarak ele alınan ve oldukça kısa tutulan beşinci bölümü iki bağlamda değerlendirmek makul görünmektedir. Bauer’ın ilk önce Orta Çağ kavramının kitapta ele aldığı şekliyle kısa bir değerlendirmesini yaptığı, akabinde ise genel kabul ile çatışan ve geliştirilmeye açık bazı önerilere yer verdiği görülmektedir.

Metnin en başında kitabın yazılış hikâyesine değinen yazar, düşüncenin ortaya çıkışını Orta Çağ kavramsallaştırmasıyla yapılan olumsuz tanımlamalardan duyduğu rahatsızlık olarak belirtmektedir. Bauer’e göre “Orta Çağ” başlı başına yanlış bir kavramsallaştırmadır. Dahası, bu kavram üzerinden İslam tarihi ve Müslümanlara dair yapılan klasik ve modern değerlendirmeler kasıtlıdır. Bu tepsitin benzerini Ali Şeriati (1933-1977) “Yeniçağdaki insafli (!) Avrupalı bilginlerin İslâm ile ilgili açıklamaları, tıpkı Ortaçağ’ın ruhanilerinin düşmanca ve tepkici tanıtımları gibidir” (Şeriati, 2004, 15) şeklinde yapmaktadır. Burasını biraz daha netleştirirsek, Batı dünyası için Orta Çağ kavramı felsefi açıdan hatalı yorumlamalara neden olurken, Batı dışındaki toplumlar ama özellikle Müslümanlar için kullanıldığında hatalı olmasının ötesinde (emperyalist) kasıt taşımaktadır. Edward W. Said (1935-2003), Batı entelektüel dünyasında büyük bir tartışma başlatan kült eseri Oryantalizm’de bu gerçeği deşifre etmektedir. (Said, 1998, 428-429) Bauer bu durumu, Batı’nın kendi dışındaki toplumları farklı bir çağ içinde konumlandırmasını alışıldık bir şey olarak yorumlamakta ve katıldığı bir seminerde İslam’ın “Orta Çağı Var mı” sorusunu gündeme getirerek sorunlaştırdığına değinmektedir. Yazarın, eğer Orta Çağ kavramından fayda umuluyorsa felsefi bir temele oturtulması gerektiği şeklindeki ifadesi kitabın teması ve sorunun çözümü açısından dikkate değerdir.

Bauer, metnin birçok yerinde hatalı olduğunu vurguladığı Orta Çağ kavramı için neden böyle düşündüğünü altı başlıkta özetlemektedir. Yazar açısından birinci neden, Orta Çağ denilince ne kastedildiğini bildiğimizi fakat tam olarak ne olduğunu bilmediğimize dikkat çektiği “muğlaklık” meselesidir. Batı-merkezli tarih yazınının evrenselleştirdiği Orta Çağ’ın nerede ve ne zaman başladığı ya da bittiği net değildir. Bu muğlaklığın içinde üretilen Batı merkezli tarih anlatısının evrensele yansıtılması mantıksal açıdan yanlıştır. Bauer, zaman olarak aynı dönemde yer alan uygarlıkların farklı coğrafyalarda bulunması

nedeniyle onları farklı zaman dilimlerinde konumlandıran Batı'nın, kendi tarih yazımını referans alarak akılcı ve bilimsel değil keyfi davrandığını belirtmektedir. Hemen arkasından, "işin ilginç" diyerek "bu bakış açısının Müslüman tarihçiler tarafından da kabullenildiğine" dikkat çekmektedir. Bu durum literatüre "tersinden oryantalizm" (Bulut, 2012, 19-20) veya "self-oryantalizm" (Çifci, 2013, 6-7) olarak geçmiştir. Öyle ki Bauer'e göre Batı'nın Orta Çağ kavramına yüklediği olumsuz anlamsal uzamı İslam dünyasına izafe eden stratejik eylem gerek Batı'da gerekse Doğu'da nadir olarak sorgulanmaktadır.

ikinci nedeni, "yanlış çıkarım" olarak belirten Bauer'e göre, Orta Çağ başlığı altında yapılan indirgemecilik yanlış çıkarımlarda bulunmaya neden olmaktadır. Bir indirgemecilik örneği olarak Batı düşüncesinde Orta Çağ tümüyle din eksenli bir forma sahiptir. (Kalin, 2018, 42-43) Bu çıkarıma göre Orta Çağ'a dair söylenen tüm olumsuzlukların kaynağı din olmaktadır. Bu olumsuz kavramın Müslümanlara izafe edilerek İslam toplumlarının din eksenli bir yapıya sahip olduğu imajı verilmek istenmesi ise meselenin konuyla ilgili diğer boyutudur. Buradaki bir başka sorun, "İslami Orta Çağ" şeklinde oluşturan terkipteki 'İslami' sözcüğü dış müdahale ile İslam'ın İslamlaştırılması anlamına gelmektedir. Herhangi bir şeyin önüne İslami kelimesi getirilmesi o şeyin İslami olduğu anlamına gelmekte midir?

Yazar Orta Çağ kavramının "gizli değersizleştirme" yapmaya yol açmasını üçüncü neden olarak belirtiyor. Bu kurguda Orta Çağ kavramı en baştan masum değildir ve aşığılayıcı, küçümseyici bir alt metinle kullanılmaktadır. Gizli değersizleştirme stratejisinde İslam ilkel, ilerlemenin karşısında olan ve gelişmeye kapalı bir yapı şeklinde tanımlanarak 'Müslümanlar Orta Çağ'a aittir ve dolayısıyla o döneme ait yöntemleri hak ediyor' mesajı verilmektedir. Diğer yandan Orta Çağ'a yönelik olumlu yanlar bulunursa, bunlar Batı'yla, olumsuz olanların ise Batı dışı toplumlarla ilişkilendirilmesi değişmez bir kuraldır. (Sunar, 2012, 59-82) Bu oryantalist tavrı Batı'nın Doğu'ya yönelik net tutumudur.

Dördüncüsü, Orta Çağ kavramıyla "egzotikleştirme" yapılmaktadır. Batı için Orta Çağ bitmiştir fakat diğer toplumlar için Orta Çağ'ın devam ettiğine yönelik tavrı egzotikleştirmeye neden olmaktadır. Egzotikleştirme ise aslı itibarıyla ötekileştirme değildir. Yazara göre modern Batı'nın ürettiği Orta Çağ kavramının epistemolojik içeriği sayesinde diğer toplumların tarihleri tanımlanarak egzotikleştirilmekte, ayrıştırılmakta, ötekileştirilmekte ve gasp edilmektedir. (Hentch, 1996, 162, 172) Bu tavrı Oryantalist epistemolojinin temelini oluşturmaktadır.

"Emperyalist çağrışım" başlığını beşinci neden olarak belirten Bauer, modern Avrupa'nın bir icadı olarak Orta Çağ kavramının diğer toplumları tanımlamaya ve konumlarını belirlemeye imkân doğurduğu için emperyalist içerikli olduğunu belirtmektedir. Bu düşüncenin merkezinde Avrupa bulunmaktadır. Bu bağlamda Orta Çağ'a girmek kolay ama çıkmak zordur. Çünkü giriş ve çıkış kontrolü Batı'nın elindedir. Modernite en temelde Avrupa'ya özgündür, Avrupa'nın özelliğidir. Mısırlı Marksist entelektüel Samir

Amin (1931-2018) bütün bu süreçleri eserine verdiği Avrupa-merkezcilik kavramıyla tanımlamaktadır. (Amin, 2018, 12) İslam dünyası ise Batı'nın büyük mücadeleye geçirdiği modernleşme ve Aydınlanma süreçlerini deneyimlemediği için geri(c)i'dir ve modernite karşıtı olan Orta Çağ'a aittir. Nihayetinde Batı dışındaki toplumlar ve özellikle Müslümanlar Orta Çağ'dan çıkamayacak, modern olamayacaklardır. Batı düşüncesine göre Müslümanların yapısal özellikleri onların modern olmalarını, modernitenin gereklerini yerine getirmelerini engellemektedir. Modernleşme sürecinde Müslümanların misyonu Antik dönem bilgisini Batı'ya taşımaktan ibarettir. Moderniteyi doğuran bilgi Batı'nın köklerinden gelen Antik dönem bilgisi olduğundan Batı dışındaki toplumlar zaten geridedir, gericedir. Bu eğilim, Batı'nın, Batı dışı toplumlara karşı genel tutumudur. (Kalın, 2018, 112)

Bauer bu bölümde Türkiye'nin neden Avrupa Birliği'ne giremeyeceğini ya da alınmayacağını tarihsel perspektifle uyumlu olarak Batılı politikacı ve aydınların söylemleriyle açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre Türkiye bir tarihsel tözcülük örneği olan Avrupa Birliği projesine dâhil değildir ve Yahudi-Yunan-Roma Antik dönemlerinden (Orta Çağ atlanarak ve/veya hiç yaşanmamış varsayılarak) Rönesans, Reform ve Aydınlanma dönemine bağlanan entelektüel sürece dâhil olmamıştır. Dolayısıyla Türkiye modernitenin bir parçası olmadığı için yeri Avrupa değildir. Murat Belge'ye göre bu eğilimin temsilcileri toplum üzerinde büyük bir etkiye sahip olan Avrupalı milliyetçiler ve Hıristiyan muhafazakârlardır. (Belge, 2003, 46, 64)

Bauer'in saydığı altıncı neden Orta Çağ kavramının nesnel temeli olmayan bir kavram olmasıdır. Batı düşüncesi istediği zaman dilimini keyfi olarak yok sayabilmektedir. Bununla birlikte "İslami Orta Çağ" tabiri oryantalist söylemin ürünüdür ve Batı-merkezcilik içermektedir. Dolayısıyla Orta Çağ ve ondan türetilen kavramlar taşıdığı yanlı ve olumsuz özellikler nedeniyle güvenilirlikten uzaktır. Batı'nın burada Orta Çağ özelinde değinilen sorunlu ilişkisi bilginin tüm tür ve katmanları için geçerlidir. Batı merkezli oluşturulan bilgi evrenselleştirilerek bilim belirli kalıplara sokulmakta ve diğer toplumlara dayatılmaktadır. (Altıntop, 2020, 30)

Yazar, eserin ikinci bölümünde söz konusu tarihsel süreçleri anlamak için derinlikli bir Doğu-Batı karşılaştırması yapmak gerektiğini fakat bu karşılaştırmanın zorluğu nedeniyle basit bir yöntem seçme zorunluluğu içinde olduğunu söylemektedir. Bu amaçla alfabeden yola çıkmakta ve kullandığı yirmi dört harfin her biriyle başlayan bir kavram seçerek Doğu-Batı karşılaştırması yapmaktadır. Okuryazarlık, kitap, şehir kültürü, çoğulculuk, cam işçiliği, ulaşım, matematik, astronomi ve tıp gibi kavramların yer aldığı değerlendirmelerde Doğu'nun medeniyet seviyesinin Batı'dan kat kat üstün olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte, daha sonraları modernite ile Batı'nın gündemine giren ben bilinci, bireycilik, birlikte yaşama kültürü, bitki bilimi, doğayı ve günlük yaşamı konu edinen edebiyat gibi konuların Orta Çağ döneminde Doğu medeniyetinde yer aldığını belirtmektedir. Bu tez yalnızca Bauer'a ait değildir, dönemle ilgili inceleme yapan birçok araştırmacı aynı kanaattedir. (Hazard, 1999, 24; Sezgin & Turan, 2010, 36-37) Bauer'e göre

Orta Çağ'da çoğulcu düşüncenin hâkim olduğu Doğu'da farklılıkları kabul ve tahammül fazladır. Buna karşın Batı'da Orta Çağ'dan beri var olan yabancı/öteki karşıtlığı, modernite sonrasında Batı'nın etkisinde kalan Müslüman toplumlarda ancak ortaya çıkmıştır.

Kennet Bock'a göre Batı dünyasının ilerleme anlayışı, Orta Çağ'ı paranteze alarak reddetme ve Yeni Çağ ile Antik Çağ arasında ünsiyet bağı kurma üzerine oluşturulmuştur. (Bock, 1990, 53) Bauer da kitabın üçüncü bölümünde Antik Çağ'ı modern düşünce üzerinden yok eden Batı'nın, Antik Çağ'ın yok oluşunda Doğu'yu sorumlu tuttuğuna dikkat çekmektedir. Burada Antik Çağ'ı yıkan dinamik karanlık Orta Çağ zihniyetidir. Batı dünyası oluşturduğu bu kurguyla Müslümanları Orta Çağ'a hapsederek Antik Çağ'ı kendine özgülemektedir. Aslında Antik Çağ bilgisinin korunması ve geliştirilmesini Doğu sağlamış, Antikite'nin ruhu ve bilgisini Müslümanlar devam ettirmiştir. Bilim tarihçisi Faut Sezgin (1924-2018), Antik Çağ bilgisinin kayda değer bir kısmının Müslümanlar aracılığıyla Avrupa'ya aktarıldığını belirtmektedir. (Sezgin & Turan, 2010, 94) Bauer'a göre Batı, bunu, yani Antik Çağ bilgisini koruduğunu bile bile Doğu'yu Antik Çağ kültürünü yok etmekle suçlamıştır. İslam dünyasına ara kablo muamelesi yapan ve Antik Çağ'dan aldığı bilgiyi sahiplerine iade eden emanetçi konumuna indirgeyen moderniteye göre Müslümanların görevi ödünç aldığı bilgiyi Yeni Çağ'ı inşa edenlere aktarmaktır. Batı'nın tavrı kendine özgü uygarlaşma misyonu ve motivasyonu içermektedir. Bu bağlamda kasıtlı olarak oluşturulan Orta Çağ tabiri masum bir kavram olmadığı gibi siyasi ve toplumsal anlamda tahrip gücü yüksektir. Bir yanılla da Batı'nın dünya üzerindeki etkinliğini pekiştirmek anlamına gelmektedir.

Kitabın dördüncü bölümü yazarın "İslam tarihi açısından güvenilir entelektüel" olarak tanımladığı iki Müslüman âlim referans gösterilerek oluşturulmuştur. Bu isimlerden biri ünlü eseri Keşfü'z-Zunûn ile tanıdığımız Kâtip Çelebi (1609-1657), diğeri ise Yemenli âlim Ali b. Muhammed eş-Şevkani'dir (1760-1839). Kâtip Çelebi konusunda Fuat Sezgin'in de bazı şerhlerle birlikte benzer değerlendirmeleri olduğu görülmektedir. (Sezgin & Turan, 2010, 38-39) Yemen'in köklü bir ailesinden olan eş-Şevkani iyi bir eğitim aldıktan sonra bölgede Zeydî imametinin oluşumunda ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı mücadelede önemli roller üstlenmiş çok yönlü bir İslam alimidir. (TDV, 2010, 22-28) Bauer, her iki ismin yaptığı çalışmalar ve düşünce yapıları nedeniyle İslam tarihi açısından önemli birer figür olduklarını belirtmektedir. Bu çalışmaların, özellikle İslami ilimlerin konusu ve tasnifi bağlamında kaynak sunmasının yanında, bilginin neden ve nasıl öğrenilmesi gerektiğine yönelik açıklamalarıyla da Müslümanların tarihsel durumunu ve kültürel seyrini çözümlenmek açısından dikkate değerdir. Bauer, Kâtip Çelebi ve Şevkani'den hareketle Müslümanların ortaya koyduğu ilmi disiplinlere dair özet bir değerlendirme yaparak İslami ilimlerin tarihsel olarak kökenine inmeye çalışmakta ve bazı önemli tartışmalara örnekler vermektedir. Yazarın yaptığı değerlendirmenin iki konuda net görüntü sunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, süreç içinde var olan ilim dallarının yanında yeni dalların oluşturulmasıdır. İslami ilimler alanında yapılan çalışmalar da bu

tespiti destekler niteliktedir. (Bakar, 2012, 19). İkincisi ise, İslam tarihinde ‐Pasifik'ten Hindikuş Dağları'na‐ kadar geniş bir coğrafyada ortaya çıkan İslami ilim havzalarının açıkça görünür olmasıdır.

Bauer dördüncü bölümün sonlarına doğru İslam tarihini üç döneme ayırdığı bir yorum getirmektedir. Bu yorumda yedinci yüzyıldan on birinci yüzyıla kadar olan birinci dönemi biçimlendirici dönem, on ikinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar olan dönemi biçimlendirici dönemde oluşturulan bilimlerin kesintisiz gelişim dönemi ve yirminci yüzyıldan günümüze kadar olan dönemi de küreselleşmiş modern çağ ile çatışma dönemi olarak tanımlamaktadır. Modern dönemdeki birçok araştırmacı gibi Fuat Sezgin'in de herhangi bir tanımlama yapmadan bu sürece dair benzer bir çerçeveleme yaptığı görülmektedir. (Sezgin & Turan, 2010, 95-96) Yaptığı dönemlendirme sonrasında temel tezini ileri süren Bauer'a göre modern Batı düşüncesi tarafından keyfi olarak kurgulanan ve Orta Çağ olarak tanımlanan zaman dilimine yerleştirilen İslam tarihi aslında Geç Antik Dönem olarak adlandırılmalıdır. Bu tanımlama sadece Müslümanların öznel olarak ortaya koyduğu çalışmalar açısından değil, modern Batı'nın gelişim seyri içinde İslam dünyasının etkisinin görünürlüğü açısından da önemlidir. İslam dünyasının bu dönemdeki konumu ve ürettiği bilim, Antik Çağ geleneklerinden farklı ve yeni bir bilgi sisteminin ortaya çıkması olarak değerlendirilmelidir. Çünkü farklı bilgiyi Müslümanlar daha çabuk kabul etmiştir. Örneğin doğa bilimleri Orta Çağ'da Batı'da bir gerçilik olarak algılanırken Doğu bu konuda çok daha özgüvenli ve özgürlükçüdür. Bir başka örnek ise, Yunanca metinlerin Latinceye çevrilmesinin düşünülmediği bir ortama sahip Batı karşısında yoğun çevirilerin yapıldığı bir Doğu'nun olmasıdır. Bauer buradan hareketle Müslümanların Antik dönem bilgisini geliştirerek Batı'ya aktardığını ve Batı'da asılların yerine Arapça çevirilerin referans alındığı belirtmektedir. Dolayısıyla Antik Çağ ile etkileşime giren İslam âlemi bilgi ve birikim açısından sürekliliğin merkezi olmuş ve İslam dünyası tüm krizlerine rağmen Antik dönemden aldığı bilgiyi işleyerek kendine özgü bir tarih yazmayı başarmıştır.

Bauer beşinci ve son bölümde önceki dört bölümün kısa bir özetini yaparak Orta Çağ kavramının neden yanlış bulunduğunu belirtmektedir. Batı'nın tarihsel düşüncesinin omurgasını oluşturan ve mevcut hâliyle kurgu bir kavram olan Orta Çağ, Batı'nın sonradan paranteze alarak istemediği şeyleri, olumsuzluk içeren yönlerini istiflediği bir depo olmaktan çıkarılmalıdır. Bunun için de öncelikle bu kavramın felsefi olarak tutarlı bir temele oturtulması ve Hegelci (Batı merkezli ilerlemeci tarih) anlayışından uzaklaşılması gerekmektedir. Modern paradigmanın felsefi arka planında önemli bir yeri olan Hegelci düşünceye göre evrensel-çizgisel tarihe anlamını verecek yegâne uygarlık olan Batı, dünya sisteminin en tepesindeki akılcı yapıdır. (Hentch, 1996, 187) Bu anlayışa karşı çıkan Bauer'a göre Yeni Çağ'ın (Erken Modern Çağ) başlangıcı dünyanın muazzam bir dönüşüm ivmesi yakaladığı on sekizinci yüzyılın ikinci yarısı olarak alınmalıdır. Siyasal, sosyal ve ekonomi başta olmak üzere düşünce ve yaşam evrenine dair her alanda modern dönüşümün öncüsü olan Amerikan Bağımsızlığı, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi

bu dönemin ürünüdür. Bu bağlamda gerçekler de göz önüne alındığında en sağlıklı çözüm Antik Çağ döneminin genişletilerek erken, orta ve geç şeklinde yeniden oluşturulmasıyla sağlanabilir. Müslümanların da içine dâhil edildiği Orta Çağ ise Geç Antik Çağ adlandırılmasıyla tasnifin içinde yer almalıdır.

Kitap genel itibarıyla bir modernite eleştirisi olmasının yanında Batı'nın ikircikli tutumunun bir göstergesi olarak okunabilir. Bu anlamda Batı menşeli modernitenin ürettiği oryantalist ve emperyalist ruhun kasıtlı olarak gizlendiğini kanıtlayan bir metin olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın görüşleri arasında özel olarak derinleştirilmeye müsait konular bulunduğu bir gerçektir. Örneğin salt tarihsel verilere bakarak Müslümanların yaşam anlayışı ve biçimine yönelik net ifadeleri, İslami hükümler konusundaki kesinlik içeren söylemi ya da Hıristiyanların Yahudilere müsamaha gösterdiği şeklindeki tespitleri tartışmaya açık görünmektedir. Bütün bunların ötesinde Doğu'nun maruz bırakıldığı epistemolojik şiddetin ve modernitenin Batı dışı toplumlara karşı kullandığı emperyalist uygulamaların Batılı bir entelektüel tarafından dillendirildiğinin altının çizilmesi gerekir. Daha önemlisi ise, neden etkili ve tutarlı eleştirinin yanında dikkate değer bir çözüm önerisinin de yine Batı'dan geldiği sorusunu sormak Müslüman sosyal bilimciler için bir zorunluluktur.

Thomas Bauer'ın kitapta dikkat çektiği en önemli husus, “Batı dünyasının felsefi ve teknik gelişiminde Müslümanların ilmi çalışmaları öncülük yapmış ve ivme kazandırmıştır”dan çok ötedir. Nitekim bu düşüncenin örneklerini birçok Müslüman ve Batılı düşünürün görüş ve çalışmalarında görmek mümkündür. Burada altı çizilmesi gereken nokta, İslam dünyasında, literatürde Orta Çağ olarak tanımlanmış karanlık bir sürecin yaşanmadığına yönelik vurgudur. Bauer çalışmasında bu savının gerekçelerini açıkça ortaya koymaktadır.

Author Contributions: Mevlüt ALTINTOP

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the author.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Altıntop, Mevlüt. Küreselleşme ve Postmodernizmin Paradoksal Döngüsü. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, 2020.
- Amin, Samir. Avrupa-Merkezcilik. çev. Mehmet Sert, İstanbul: Yordam Kitap, 2018.
- Asimov, Isaac. Bilim ve Buluşlar Tarihi. Çev. Elif Topçugil, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006.
- Bakar, Osman. İslâm Düşüncesinde İlimlerin Tasnifi. çev. Ahmet Çapku, İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Belge, Murat. Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu. İstanbul: Birikim Yayınları, 2003.
- Bauer, Thomas. Neden İslam'ın Orta Çağı Yoktu. çev. Hülya Yavuz Akçay, İstanbul: Runik Kitap, 2021.
- Bock, Kenneth. İlerleme, Gelişme ve Evrim Kuramları. Tom Bottomore - Robert Nisbet içinde, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi. çev. Uğur Aydın. Ankara: Verso Yayıncılık, 1990.
- Bulut, Yücel. Orientalizm'in Ardından. Sosyoloji Dergisi (24), 1-57, 2012.
- Çıfci, Yusuf. Self-Oryantalizm ve Türkiye'de Kürtler. Ankara: Orient Yayınları, 2013.
- Hazard, Paul. Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme. çev. Erol Güngör, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999.
- Hentch, Thierry. Hayali Doğu. çev. Anıl Bora, İstanbul: Metis Yayınları, 1996.
- Kalın, İbrahim. Barbar Modern Medeni. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Said, Edward W. Oryantalizm. çev. Nezih Uzel, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1998.
- Sezgin, Fuat - Turan, Sefer. Bilimler Tarihçisi Fuat Sezgin. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Sunar, Lütfi. Aydınlanma Döneminde Doğuya Bakış, Değişen İlgiler ve Söylemler. Sosyoloji Dergisi, 2012.
- Sunar, Lütfi. İskoç Ahlak Teorisi ve Öteki, Aydınlanma ve Avrupamerkezci Modernitenin Oluşumu. Selami Varlık - Lütfi Sunar içinde, Ahlak ve Başkası. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017.
- Swingwood, Alan. Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi. çev. Orhan Akınhay, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.
- Şeriati, A. Dinler Tarihi. Çev. Erdoğan Vatansever, İstanbul: Kırkambar Kitaplığı, 2004.
- Türkiye Diyanet Vakfı. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul: İSAM, 2010.
- Yılmaz, Feridun. Rasyonalite. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2009.